

En „Hustrumorder“ fra Nørre Søby.

Af Landsarkivar *Hans Knudsen.*

I Søby Kirke viedes 1. Søndag i Advent i Aaret 1742 Johanne Rasmusdatter og Peder Lumbye. Noget anseligt Bryllup var det ikke, da Præsten Axel Lund havde fundet sig foranlediget til i Kirkebogen yderligere at bemærke, at de ikkun havde 4 Mænd i Følge med sig. Der forelaa da ogsaa den Uregelmæssighed, at de allerede 23. Søndag efter Trinitatis havde faaet deres førstefødte døbt og kaldet Niels. Vel var han blevet baaret til Daaben af Præstekonen, men slig en Haandsrækning var ikke netop altid en anbefaling for dem, den vistes.

Et langt og lykkeligt Ægteskab indlededes i hvert Fald ikke; en Dag i Juli Maaned halvandet Aar efter (1744) forsvandt Johanne aldeles midt under sit Arbejde med Husgerning og Tvæt. Hendes Træsko og en blaastribet linnet Trøje blev fundet ved Søen, og derfor lod Herskabet paa Søbysøgaard i nogle Dage med al mulig Flid søge efter hende i Søen i den Mening, at hun var druknæt, men hendes Lig kom ikke til Syne, og Peder Lumbye sad alene tilbage med den lille Søn, som endnu ikke var vænnet fra.

Folk snakkede om, at de nok ikke havde levet i bedste Forstaaelse, og ogsaa om andre Oplevelser, men hun var og blev borte, og der var tilsyneladende intet at sige paa hans Vandel i nogen Maade, hvilket ogsaa blev attesteret af hans Præst og 4 Sognemænd, da han i Aaret 1750 ved Tamperretten søgte Skilsmisse fra den forsvundne Kone. Det var virkelig ogsaa paa Tide, thi trods Attesterne begyndte han at faa stærkt Brug for en Tamperrettsdom, som atter kunde gøre ham fri. Det fik han ogsaa, men de nærmere Omstændigheder lader sig ikke oplyse, da Protokollen ikke mere er i Behold.

Da en Pige ved Navn Johanne Hansdatter i Aaret 1751 en Søndag efter Trinitatis (hvilken kan ikke ses, da Tallet er afslidt

i Kirkebogen) ved den offentlige Afløsning i Kirken til Barnefader udlagde Peder Lumbye, »som tjener paa Søbysøgaard for Tærsker«, var det i hvert Fald godt for ham, at han havde Dokumenterne i Orden, saa at han 18. Søndag efter Trinitatis (10. Oktober) kunde fejre sin Trolovelse med Pigen. Kort forinden var der blevet holdt Skifte efter den første Kone, hvilket paa Herskabets Vegne besørgetes af Fuldmægtigen paa Søbysøgaard N. P. Schiøttz den 5. Oktober. Her kaldes Johanne Rasmusdatter hans borttrømte Hustru, men han selv dog Enkemand. Boets Status var ringe nok, idet Gælden langt oversteg Midlerne, men dog lovede han, at Niels i mødrene Arv skulde faa 10 Sl. Dlr. eller 6 Rdlr. og 4 Mark, som dog først skulde udbetales, naar han blev myndig, og han lovede at lade ham oplære i sin Kristendom, saa vidt han kunde faa Raad og Evne dertil. Efter at dette var ordnet, holdt han Bryllup med sin nye Johanne 5. November 1751. Palmesøndag Aaret derpaa fik de døbt en Søn Jørgen, som dog allerede begravedes 1. Søndag efter Paasken.

Godt et Aar efter skete der imidlertid noget for dette Ægteskab endnu mere ildevarslende. »Den 4de Juni 1753 blev ved en Hændelse af Tørveskæring paa Soerte Lung udi en af Søbye Marker, Nye-Hauge kaldet, funden og [op]gravet et dødt og dræbt Menneske, hvis Hoved paa den højre Side var slaget i Stykker, som hendes paarørende og andre flere saa meget mere sluttede at kunne være Peder Nielsen Lumbyes borteblevne Hustru, som dette døde Legeme iblandt andre udvortes Kendetegn befandtes at have røde-brune Haar paa Hovedet, den højre Fod noget skæv udi Ankelen og den liden Finger noget krum, der i alt efter deres Skønsomhed med hendes bekendte Skabning kom overens.« Efter Øvrighedens Ordre blev Liget synet af Kirurgen Walther Kauth fra Odense, og ifølge hans Attester af 9. Juni 1753 og 5. Juni 1754 maatte det anses for at være af et Kvindemenneske, der ved et stærkt Slag paa den højre Side af Hovedet var kommet voldsomt af Dage.

Ingen Tvivl var nu længer mulig. Johanne Rasmusdatter var det eneste Menneske, der i Mands Minde var forsvundet dér paa Eggen, og hvad mistænkeligt der havde været ved hendes Forsvinden for 10 Aar siden, blev atter frisket op. Ejeren af Søbysøgaard, Konferensraad Rosenkrantz, havde som Godsejer Hals- og Haandsret over sine undergivne og dermed Pligt til at paatale og forfølge Forbrydelser, begaaet paa Godset, og han var nu nødt

til at lade Peder Lumbye arrestere, skønt en saadan vidtløftig kriminel Sag var en bekostelig Affære. Ved Vinding, Bjerge og Aasum Herreders Ting erhvervedes der Tingsvidner i Sagen 30. Juni, 25. August og 1. December 1753 og 16. Marts og 13. Juli 1754 og ved Salling Herred 1753 16. December, men hverken disse Akter eller Tingbøgerne for disse Aar er i Behold, saa at Vidnernes Udsagn nøjere kan eftergaas. Af Referaterne i Landstingsdommen kan det dog ses, at nogle Vidner havde forklaret, at Johanne nogle Uger, før hun blev borte, for en og anden og især for hendes Broder og Svoger skulde have beklaget sig over hendes Mands Haardhed imod hende »og at han med adskillige Trusler og Undsigelsesord skulde have begejnet hende, og at hun vist troede, at han gjorde hende en Ulykke«. Peder Lumbye tilstod ogsaa sely, at han nogle Dage, efter at hun var blevet borte, havde sagt, »at der var dennem nogen Knur og Uenighed imellem samme Dags Morgen, som hun ved Middagstid gik bort«. Endvidere skulde han til nogle have udladt sig med, at det var hans første Kones Ulykke, »at hun var saa hastig og ond, og til andre sagt og svoret paa, at hans første Kone aldrig kom mere ham til Gode med flere slige mistænkelige Ord og Talemaader.«

Andre Vidner forklarede, at det havde været et almindeligt Rygte iblandt Folk, endog før Liget blev fundet, at han havde ombragt hende, og at hun skulde ligge i Skelbykrogen, som er tæt ved det Sted, hvor det døde Legeme blev opgravet. Paa den Tid Konen forsvandt, skulde han ogsaa være blevet set med en Sæk paa Ryggen sildig om Aftenen. Peder Rasmussen af Søby berettede nærmere herom, at hans Fader, Rasmus Ritmester, som var død nogle Aar, før Sagen nu blev rejst, havde fortalt ham, at han en sildig Aften *havde mødt Peder Lumbye med en Sæk* paa Ryggen og spurgt ham, hvad der var i den, men han havde svaret, »at det kom ham intet ved,« og dersom han ikke gik sin Vej fra ham, skulde han faa en Ulykke, og siden den Tid havde Peder Lumbye været bange for hans Fader, Rasmus Ritmester.

Under disse Forhold kunde den af alle mistænkte kun føle sit Hoved som en højst usikker Besiddelse, men der var dog een Ting, som til Trods for Chirurgus Walther Kauths Attester ikke var helt afgjort, og det var, om det fundne Lig virkelig var af en Kvinde. Nogle Bønder, som havde set det af Jorden optagne Legeme, havde herom forklaret, »at der paa dette døde Legeme fandtes noget saadant, der ligesom skulde indbilde og ligne en

Mandsperson, og at det var noget sammenrullet Skind, tilsyet og tilsat med Menneskehænder, men da det desaaarsag af dennem nøjere blev efterset, fandt de ikke noget, som kunde ligne en Mandsperson, men af dem kendelig kunde ses og skønnes, at det var en Kvindespersion, samt at de endog fandt de Huller og Aarer, hvor Brysterne havde været, og hvor Mælkegangen efter deres Skønsomhed havde gaaet fra Legemet til Brysterne, og at det havde været en Kone, der havde givet Die, da hun var blevet ombragt, og kunde ej andet skønne, end at det var Peder Nielsen Lumbyes Kone, som de havde kendt udi levende Live og fandt samme Kendetegn paa det døde Legeme, som de havde set paa hende levende, nemlig: en smal Pande, et røligt Haar, en skiv Fod og den ene Finger kroget paa den ene Haand.«

De tiltroede altsaa Forbryderen den betydelige Forudseenhed, at han med Henblik paa Ligets mulige Opdagelse havde forsøgt at maskere dets Køn.

En mere sagkyndig Undersøgelse maatte derfor anses for paakrævet, og paa Arrestantens og hans Forsvarers Ansøgning blev Landfysikus Dr. Eichel beordret til at foretage denne. Under Sagens Drift havde Liget i 14 Maaneder staaet i en aaben Grav paa Søby Kirkegaard, og i Overværelse af Walther Kauth med flere foretog Dr. Eichel nu en grundig Undersøgelse, hvor »han ved dette døde Legemes nøje Visitation haver befunden og declareret det at være af det mandlige Køn med omstændelig Forklaring over alt, hvad han herudi med Legemets af ham separate partes haver observeret og befunden, og hvorpaa han grunder denne sin herom gjorte Declaration, som hans derom udgivne og irettelagte Attest af 29de Juli 1754 i alt udviser.« Chirurgus Walther Kauth var dog stadig af en anden Mening og affattede et Forsvarsskrift til Støtte for sin Opfattelse. Da de to sagkyndige saaledes var uenige, fik Københavns Universitets medicinske Facultet det afgørende Ord, og i en Skrivelse af 3. Oktober 1754 udtalte det efter at have gjort sig bekendt med de to Herrers Erklæringer, at det efter Omstændighederne ikke kunde andet end bifalde Dr. Eichels Mening, »at det fundne døde Legeme allerimeligst og med største Føje er at henføre til det mandlige Køn.« Med denne Udtalelse at holde sig til ansaa Herredsfogden i Vinding, Bjerge og Aasum Herreder og hans tiltagne Meddomsmænd det for bevist, at det fundne Lig ikke kunde være Peder Lumbyes første Kone, og de afsagde 9. November den Dom, at han

for Tiltale i denne Sag burde fri at være. Denne Frikendelse friede dog ikke Peter Lumbye for Mistanke. Den var altfor grundfæstet hjemme paa Egnen, og det medicinske Fakultets Erklæring har næppe mægtet at overbevise de Bønder, som selv havde efterset den døde og udfundet, at det ikke blot var en Kvinde, men netop den forsvundne Kone. Anklageren Ridefogden paa Søbysøgaard, Niels Schiøttz, og hans Herskab har sikkert været af samme Mening. Peder Lumbye blev ikke sat i Frihed, og Herredstingets Dom blev appelleret til Fyenbo Landsting, saa han kunde endnu ikke være sikker paa at beholde Hovedet. En trang Vinter henlevede han i denne pinlige Uvished i et eller andet af Samtidens usle Fangehuller, men 26. Marts 1755 stadfæstede de tvende Landsdommere Konferensraad Henrik Bille og Justitsraad Andreas von Bergen Underrettens Dom, idet de trods alt, hvad Aktor fremførte imod ham, fandt, at Dr. Eichels og det medicinske Fakultets Erklæringer maatte være tilstrækkeligt Frifindelsesgrundlag, selv om det var med fuld Føje, at Herskabet paa Søbysøgaard havde rejst Sag mod ham. Der kan altsaa ikke være nogen Tvivl om, at hvis den højere Lægevidenskab ikke havde sejret, saa vilde det ikke have nyttet ham det mindste, at der dog ogsaa under Sagen var fremkommet Vidnesbyrd, der gik ud paa, at nærmeste Naboer og Folk, der var til Huse hos dem, ikke havde mærket nogen Uforligelighed imellem Ægteparret eller hørt Beklagelser fra hendes Side, eller at han havde kunnet fremlægge de tidligere omtalte Attester for kristeligt og skikkeligt Forhold i sit Levned efter Konens Bortgang, ligesom han for Tamperretten havde aflagt Ed paa, »at han ingen Aarsag eller Anledning enten med ukristelig Medfart, Uforligelighed eller i anden Maade havde givet til hendes Bortgang, ej heller var vidende, hvor hun kunde være.« Hvis Chirurgus Kauths Erklæring ikke var blevet draget i Tvivl, vilde Søbyfolkene uden al Tvivl have oplevet det opbyggelige Skuespil af en Misdæder, der bødede Liv for Liv.

Nu vendte Peder Lumbye tilbage til Søby, og selv om han ikke naaede saa vidt i sine Bysbørn Agtelse, at han nogensinde blev buden til Fadder, saa synes det dog at være gaaet ham helt godt i de Aar, han endnu levede. Nøjere at sige, naar Døden krævede sin Ret over ham, lader sig ikke gøre, da Kirkebogen intet melder om hans Død, men 1762 9. Februar holdtes der Skifte efter salig Peder Nielsen Lumbye, Husmand i Søby, som efterlod sig Enken Johanne Hansdatter og Sønnerne Niels, 19 Aar,

og Hans, 11 Aar. Boets Tilstand var ikke helt ringe, en Del »Huugetøy« som Save, Økser, Høvle osv. tyder paa, at han til Dels har ernæret sig som Tømmermand. Hans Gangklæder bestod af en sribet Hvergarns Kjortel med Metalknapper, en hvid Vadmels Rejsekjortel, en graa Hvergarns Vest med Metalknapper, en Skindvest med Metalknapper, en sribet Hvergarns Brystdug med Metalknapper, en blaastribet dito, en gammel sribet Hvergarns Trøje, to Par Skindbukser, to Hatte, to Skjorter og et Par gamle Strømper. Boets Værdier opgjortes til 36 Rdlr. 2 Mk. 6 Sk., Gælden var 15 Rdlr. 2 Mk. 14 Sk., heri indbefattet de 6 Rdlr. 4 Mk. mødrene Arv til den ældste Søn, endnu staaende i Boet. Store Sager blev der ganske vist ikke til Deling, men andre samtidige Husmandsboer paa Søbysøgaard Gods var snarest ringere stillede end dette.

Kilder: Fyenbo Landstings Dombog 1749—64 Fol. 238 ff., Søbysøgaard Godsskifteprotokol 1720—86, 1751 5. Oktober og 1762 9. Februar, N. Søby Kirkebøger.